

GORAN BUDEČ

Odsjek za povijesne znanosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Zagreb

Izvorni znanstveni članak

UDK: 347.67(497.5 Labin)(093)"1525/1550"

Materijalni predmeti labinskog stanovništva u razdoblju od 1525. do 1550. godine

Privatno-pravni dokumenti, prije svega oporuke i inventari, predstavljaju prvo-razredni izvor za proučavanje gotovo svih aspekata svakodnevnog života i materijalne kulture od razdoblja tzv. demokratizacije sastavljanja privatno-pravnih dokumenata iz razdoblja razvijenog srednjeg vijeka. Stoga oporuke, kodicili te ženidbeni ugovori koji se nalaze u bilježnici labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija iz razdoblja od 1525. do 1550. godine omogućavaju detaljan uvid u posjedovanje te raspolaganje materijalnim predmetima pripadnika svih slojeva društva renesansnog Labina.

Ključne riječi: Istra, Labin, renesansa, materijalna kultura

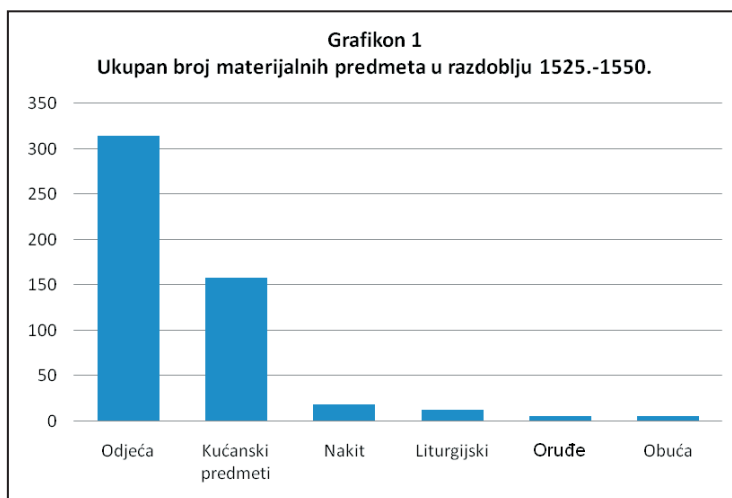
Uvod

Razne vrste privatno-pravnih dokumenata labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija iz razdoblja 1525.-1550. godine, točnije oporuke, kodicili, darovnice te isprave koje se odnose na primanje ili davanje miraza, otkrivaju nam čitav niz raznih materijalnih predmeta kojima se služilo tadašnje labinsko stanovništvo, a koji rasvjetljavaju razne aspekte svakodnevnog života – prije svega razinu materijalne kulture – u ovom istarskom gradu. U tom je razdoblju postupak demokratizacije sastavljanja privatno-pravnih dokumenata na istočnojadranskom prostoru praktički doveden do vrhunca te se može s potpunom sigurnošću tvrditi da velik uzorak ove vrste dokumenata za to razdoblje daje realističan uvid u razinu materijalne kulture, ali i svakodnevnog života pripadnika svih društvenih slojeva i osoba različitog imovinskog statusa i društvenog položaja.¹

¹ Od druge polovine XIII. st. dolazi do procesa tzv. demokratizacije u pisanju privatno-pravnih dokumenata, tako da za razliku od ranijeg razdoblja, kada su sastavljači takvih dokumenata bili uglavnom pripadnici gradske elite, od navedenog razdoblja pisanje privatno-pravnih dokumenata postaje praksa svih društvenih slojeva. Razdoblje kasnog srednjeg vijeka i renesanse vrhunac je tog

Skupine materijalnih predmeta

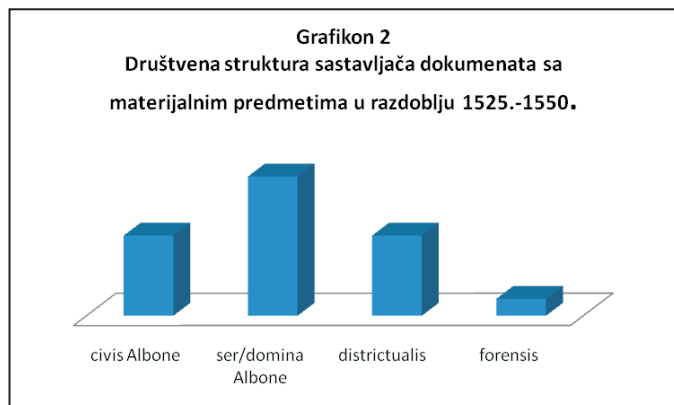
S obzirom na različite vrste materijalnih predmeta koji se u velikom broju pojavljuju u dokumentima labinskog bilježnika Bartolomea Gervazija, u raščlambi su oni podijeljeni u nekoliko osnovnih skupina: odjeća, obuća, kućanski predmeti, oruđe, nakit i liturgijski predmeti. Kvantitativna metoda, koja je temelj analize dokumenata promatranih u ovom radu, ukazuje na činjenicu da su u razdoblju 1525.-1550. najzastupljeniji predmeti u privatno-pravnim ispravama bili odjeća (61%), kućanski predmeti (31%), nakit (4%), liturgijski predmeti (2%), oruđe (1%) te obuća (1%) (vidi Grafikon 1).

Ovi opći podaci ukazuju na činjenicu da su ljudi u renesansnom Labinu u privatno-pravnim dokumentima daleko najčešće spominjali odjeću (314), a potom i kućanske predmete (158) kao najučestalije i najznačajnije materijalne predmete koje su posjedovali kao pojedinci ili su ti predmeti bili sastavni dio njihovih domaćinstava. To ujedno ukazuje na činjenicu da su te vrste materijalnih predmeta imale dugi vijek trajanja i prenosile se s generacije na generaciju te su bile od najvećeg značaja u svakodnevnom životu onovremenih ljudi. Nasuprot tome, iznenađuje neočekivano mali broj upisa koji se odnose na oruđe i obuće. Mali broj spomena obuće (u samo 6 slučajeva ili 1% upisa) u razdoblju od 25 godina ukazuje na činjenicu da je ona najčešće bila manje vrijednosti, izrađena od lošijeg materijala te stoga vjerojatno kraćeg vijeka trajanja. Osim toga, izuzev u slučajevima lokalnog patricijata (za što nažalost nemamo potvrde u analiziranim izvorima), obuća nije imala nikakvu ukrasnu ili

processa. Vidi: Zoran Ladić, O razlozima sastavljanja kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporuka, u: *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb 2005, str. 607.

statusnu simboliku. Posebno je iznenađujuća činjenica da se u razmatranom uzorku spominje vrlo mali broj oruđa (6 upisa ili 1%), osobito zbog činjenice da je veliki broj sastavljača promatranih dokumenata bio nastanjen u selima labinskog distrikta (vidi Grafikon 2). Budući da se radilo o stanovništvu koje se bavilo poljoprivrednim djelatnostima (vinogradarstvo, rad na oranicama, u maslinicima, stočarstvo), razne vrste oruđa i alata u njihovom su životu imale važnu egzistencijalnu ulogu pa su te vrste materijalnih predmeta bile vrlo pažljivo čuvane i prenosile se s koljena na koljeno.

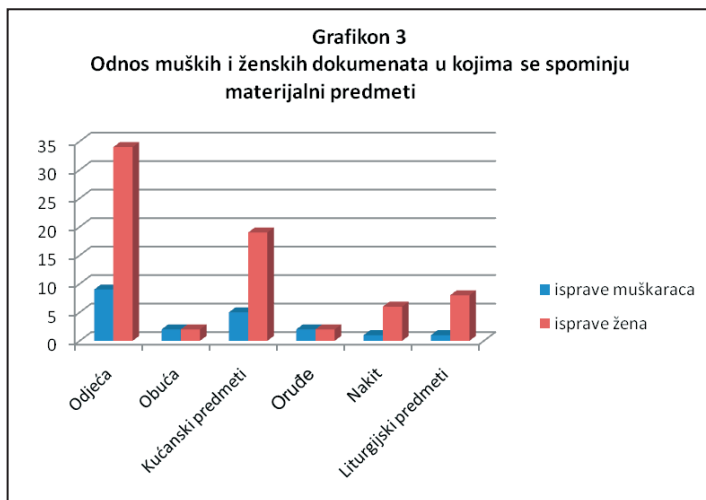
Kao zasebnu skupinu materijalnih predmeta koji se zrcale u privatno-pravnim ispravama labinskog stanovništva treba istaknuti one koji bi se mogli nazvati luksuznim predmetima, odnosno one koji pretpostavljaju viši stupanj gospodarskog, obrtničkog i društvenog razvitka. S tim u svezi, treba istaknuti i određeni krug klijenata koji imaju potrebu za takvim predmetima te krug majstora koji su mogli izraditi te predmete. Radi se o liturgijskim predmetima i nakitu.

Kao što se vidi iz Grafikona 1, nakit i liturgijski predmeti predstavljaju prilično značajnu skupinu materijalnih predmeta koji se spominju labinskim dokumentima (6%). Štoviše, ukupan broj liturgijskih predmeta (13 spomena) i nakita (19 spomena) uvelike nadmašuje ukupan broj oruđa (6 spomena) i obuće (6 spomena) koji u promatranim vrelima zajedno čine samo 2% upisa među materijalnim predmetima. Iako se radi o relativno malom udjelu u ukupnom broju upisanih materijalnih predmeta, s obzirom na njihovu cijenu i materijal izrade, može se reći da je u Labinu postojao društveni sloj kako duhovnog tako i svjetovnog stanovništva koji je imao mogućnosti kupnje ili narudžbe skupocjenih materijalnih predmeta.

Udio materijalnih predmeta u razdoblju 1525.-1550. u »ženskim« i »muškim« ispravama

Broj spomena muškaraca i žena koji su aktivno sudjelovali u sastavljanju privatno-pravnih dokumenata labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija u razdoblju od 1525. do 1550. gotovo je podjednak (muškarci 71 spomen; žene 72 spomena). No, osobito je zanimljiv podatak da su u privatno-pravnim dokumentima u kojima se spominju materijalni predmeti žene znatno zastupljenije od muškaraca (žene 78%; muškarci 22%). Na samom početku ovog istraživanja teško je dokučiti razloge takve neravnomjerne raspodjele materijalnih predmeta prema spolnoj pripadnosti, ali će se tijekom analize pokušati obrazložiti razlozi te pojave.

Zanimljivo je nadalje usporediti razlike u posjedovanju i raspodjeli materijalnih predmeta prema spolu (vidi Grafikon 3). U dokumentima koje su sastavljale žene, odjevni se predmeti navode u čak 34 dokumenta (48% od svih ženskih dokumenata) što ih čini najzastupljenijim materijalnim predmetom. Najčešće su ostavljani drugim ženskim osobama putem oporuka ili kodicila pri čemu su detaljno opisani (vrsta, tkanina, boja, vrijednost), a navodi se i ime primatelja, dok veliki broj sastavljenih dokumenata ukazuje na veliku važnost nekih odjevnih predmeta u svakodnevnom životu.

Nešto manje zastupljeni bili su kućanski predmeti (27% ili 19 spomena) koje su žene također kao i odjeću najčešće ostavljale drugim ženama, čime je jasno vidljivo da su žene imale glavnu ulogu u brizi o materijalnim predmetima za kućanstvo poput lonaca, lončića, kuhinjskih pomagala, posteljine, jastuka i ostalih predmeta nužnih za odvijanje svakodnevnog života u kući. Liturgijski predmeti (8 spomena ili 11%) i nakit (6 spomena ili 8%) bili su nešto manje zastupljeni, ali i često vrlo

vrijedni tako da često nalazimo vrlo lijepo ukrašene jantarne i koraljne krunice ili zlatno prstenje. Prisutnost oruđa i obuće u dokumentima vezanim uz žene je gotovo zanemariva (zajedno 6% ili 4 spomena), što ukazuje na činjenicu da su te vrste materijalnih predmeta bile u domeni interesa muških članova obitelji iz razloga što su se najčešće oni bavili obrtom i poljoprivredom. U nekim slučajevima alat se spominje u »ženskim« dokumentima, ali se i tu radi o slučajevima kada žena prenosi vlasništvo nad alatom na drugog muškog člana obitelji, najčešće sina.²

Kod muških sastavljača dokumenata odjeća također čini najzastupljeniju skupinu spominjanih materijalnih predmeta (45% ili 9 spomena od svih muških materijalnih predmeta), što je samo nekoliko postotaka manje od ženskih dokumenata, iako je brojčano bitno manje. Iako na prvi pogled začuđuje velik udio kućanskih predmeta koji se spominju u »muškim« dokumentima (25% ili 5 spomena – iako još uvijek znatno manje nego u »ženskim« ispravama), analizom podataka dolazimo do zaključka kako na tako visok postotak znatno utječe veći broj dokumenata o primitku miraza gdje je muškarac potpisnik. Jasno je da te predmete u novo domaćinstvo zapravo donosi žena (vidi Grafikon 3).³ Četiri dokumenta koji se odnose na obuću i oruđe (svaki 10%) ukazuju na razmjerno znatno veću zastupljenost ovih vrsta materijalnih predmeta u dokumentima koje su sastavljali muškarci. Nasuprot tome, postotak liturgijskih predmeta i nakita (svaki 5% ili 1 spomen) u »muškim« dokumentima ukazuje na razmjerno znatno manju zastupljenost nego u dokumentima koje su sastavljale žene. To je još očiglednije usporede li se brojčani podaci spomena tih luksuznih predmeta u »ženskim« i »muškim« dokumentima. Naime, tada proizlazi da se – vezano uz žene – liturgijski predmeti spominju 8 puta, a nakit 6 puta, dok se – vezano uz muškarce – liturgijski predmeti i nakit spominju samo jednom za svaku od tih kategorija.

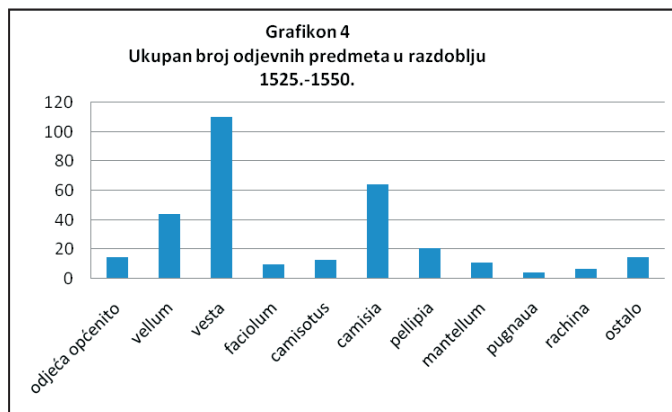
Odjevni predmeti u spisima labinskog bilježnika u razdoblju 1525.-1550.

Kao što je ranije navedeno, odjevni predmeti čine najveću skupinu materijalnih predmeta koji se spominju u promatranom uzorku. Ukupan broj odjevnih predmeta koji se spominju u labinskim bilježničkim spisima u navedenom razdoblju iznosi 314, što omogućava prilično dobar uvid u raznolikost odjeće koja je imala veliku ulogu u svakodnevnom životu stanovnika renesansnog Labina (vidi Grafikon 4.)

---

2 Vidi npr. miraz Tomazine supruge Stjepana Baldegara, u kojem u kuću donosi oruđe kojim će se vjerojatno služiti suprug. Državni arhiv u Pazinu (dalje: DAPa), Spisi labinskih bilježnika (dalje: SLB), Bartolomeus Gervasius (dalje: BG), 34-34', ili oporuku Dominike Marinčice koja sinu ostavlja suprugov alat koji spomenuti iz nepoznatog razloga nije uvrstio u svoju posljednju volju. DAPa, SLB, BG, 43-43'.

3 Najznačajniji primjer je primitak miraza supruge Lucije od strane Petra *de Isidoris*. DAPa, SLB, BG, 48-49.

Kao što se vidi iz Grafikona 4, najzastupljenija skupina odjeće u labinskom uzorku jest haljina ili halja koja se pod nazivom *vesta* spominje čak 110 puta (35%). U dokumentima nalazimo i na prilično veliku količinu drugih odjevnih predmeta kao što je košulja pod nazivom *camisia* (21% ili 64 spomena), marame raznih materijala koje se nazivaju *vellum* (13% ili 42 spomena), a potrebno je posebno istaknuti i razne tipove krznenih kaputa i kožuha koji su prema istraženju građi bili vrlo zastupljeni, najvjerojatnije zbog nešto hladnije klime u unutrašnjosti Istre i pristupačnosti materijala, a spominju se čak u 21 upisu (7%). U nešto manjoj mjeri spominju se predmeti poput ogrtača kao što je *mantellum* (4% ili 11 upisa) ili što je *camisotus* (4% ili 13 upisa), manjih rubaca kao *faciolum* (3% ili 10 upisa) ili odijela kao *rachina* koje se spominje samo 7 puta (2%). U dokumentima se pojavljuje i 15 upisa koji se korištenjem općih termina poput *indumenta* ili *vestimenta* odnose na odjeću općenito (5%).⁴ U dokumentima se također spominje i manja skupina od 14 odjevnih predmeta koji se pojavljuju u tek nekoliko upisa, a kojima pripada 6% od ukupnog uzorka odjevnih predmeta.

Veste. Boje, cijene i materijali izrade

Budući da se u dokumentima iz ovog uzorka spominju samo tri muške halje,⁵ u ovom će se poglavlju pažnja usredotočiti isključivo na razmatranje pojma *vesta*, odnosno haljine kao ženskog odjevnog predmeta.⁶

4 Primjerice, Perina Domsanić u svojoj oporuci, sastavljenoj 1539. godine, ostavlja svojoj sestri Ivani *omnia sua indumentia seu uestimenta ... gratia fraternę charitatis*, ne specificirajući točno o kojim se odjevnim predmetima radi. DAPa, SLB, BG, 5-5'.

5 Primjerice, Katarina nekom Mateju oporučila *duas vestes videlizet maiorem et minorem quę alias fuerunt [prekriženo: predicti] quondam [prekriženo: Zacharie] viri pefatę Christine*. Dakle iz ovog upisa jasno je da se radi o muškim haljama. DAPa, SLB, BG, 6-6'.

6 Pod nazivom *Vesta (uesta)* valja podrazumijevati svilenu, lanenu ili vunenu haljinu koju su najčešće nosile žene. Vidi: Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano* (dalje: *Dizionario del dialetto Veneziano*), Venezia 1856, str. 790.

Prema uzorku koji se razmatra u ovom radu, jasno je kako su razne vrste haljina odnosno *veste* imale izuzetnu važnost u svakodnevnom životu žena iz svih društvenih slojeva renesansnog Labina. Naime, kako je prikazano na Grafikonu 4, zabilježeno je čak 110 spomena tog odjevnog predmeta. Prvi spomen haljine u privatno-pravnim dokumentima Bartolomeja Gervazija datira iz 1540. godine. U oporuci Antonije, supruge Dominika Jozefića iz Selca u labinskom distriktu, spominju se između ostalih materijalnih predmeta i dvije *veste* koje je oporučiteljica darovala svojoj sestri Mateji.⁷ Zasigurno jedna od najbogatijih žena u Labinu XVI. stoljeća bila je Marija, supruga uglednog labinskog patricija Jeronima Venerija. Marija je 1543. godine sastavila svoju oporuku u kojoj je ostavila niz oporučnih legata, između ostalog nekoliko haljina. S obzirom na njen društveni i materijalni status ne čudi da je Marija imala kućne sluškinje, pri čemu je, kako pokazuje oporuka, posebice bila sklona nekoj Katarini *eius ad presens ancila*. Naime, Marija je Katarini ostavila niz oporučnih legata, a između ostalog *vnam vestem nigram de panno alto ex tribus suis uestibus nigris* istaknuvši pri tome da ta haljina mora biti *minoris pretii pre ceteris duabus vestibus*, dakle manje cijene od preostale dvije.⁸ U skladu s očiglednim osjećajem pripadnosti labinskoj društvenoj eliti, Marija je preostale dvije haljine, naravno znatno kvalitetnije, poklonila svojim dvjema nećakinjama, također pripadnicama samog vrha labinskog društva. Tako je njena nećakinja Lucija, supruga pokojnog *excellentissimi domini Zacharie Lupatini*, dobila *vnam vestem nigram de panno alto* vrijednu prema sudu same oporučiteljice (*ualoris suo iudicio*) čak deset dukata.⁹ Drugoj nećakinja Antoniji, supruzi ser Petra Dragogne, također labinskoj patricijki, Marija je ostavila istovjetan oporučni legat, za koji ne navodi cijenu.¹⁰ Kada je godine 1542. Katarina *spaderia* mačarka, građanka Labina, sastavljala svoju oporuku, u njoj je između ostalog kao legat navela *vestem nigram iam semiconsumptam ex lana nostrana* koju je darovala Luciji, supruzi svoga brata Perina.¹¹ Iz navedenih je primjera vidljivo da su haljine odnosno *veste* posjedovale pripadnice svih društvenih slojeva u renesansnom Labinu. Naravno, haljine svih stanovnica Labina i njegovog distrikta nisu bile iste vrijednosti i stanja te je njihova vrijednost ovisila o društvenom položaju vlasnice tog odjevnog predmeta, kao i o očuvanosti haljine.

Podaci iz bilježničke knjige Bartolomeja Gervazija omogućuju i razmatranje problematike boja pojedinih odjevnih predmeta u renesansnom Labinu, pa tako i

7 Svojoj sestri Mateji Antonija je ostavila *vnam vestem muliebrem de panno alto coloris blaiui, alteramque nigram ex lana nostrana*, pri čemu je istaknula kako joj to ostavlja *amoris causa*. DAPa, SLB, BG, 9-9'.

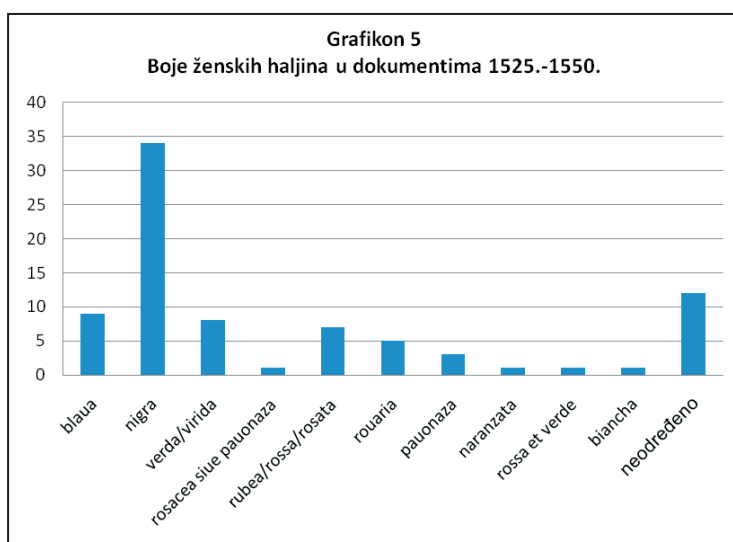
8 DAPa, SLB, BG, 35-35'.

9 DAPa, SLB, BG, 35-35'.

10 DAPa, SLB, BG, 35-35'.

11 DAPa, SLB, BG, 30'.

haljina. Iz Grafikona 5 vidljivo je da je crna (*nigra*) bila najzastupljenija boja haljina odnosno *veste* te se navode čak 34 primjera tog odjevnog predmeta (41%) crne boje. Imajući na umu podatak da je ujedno riječ o najčešće spominjanom odjevnom predmetu, moguće je konstatirati kako je crna boja bila najdominantnija boja odjeće u Labinu tijekom šesnaestog stoljeća. Dominantno korištenje crne boje za odjevne predmete suvremena historiografija najčešće objašnjava slabijim materijalnim položajem stanovništva u kasnom srednjem vijeku i renesansi. Naime, crna je boja bila među najjeftinijima u izradi. Uz to prevladavajuća prisutnost crne boje u renesansnom Labinu smješta taj grad u europske tokove ovoga razdoblja jer su slični rezultati koji ukazuju na najveću rasprostranjenost crne odjeće zabilježeni u većini europskih urbanih sredina u razdoblju kasnog srednjeg vijeka i renesanse.¹²

Međutim, kao što će se kasnije pokazati, na vrijednost odjeće, pa tako i haljina, boja nije bitno utjecala već je to najviše ovisilo o materijalu izrade. U prilog toj tvrdnji svjedoči ranije spomenuti primjer labinske patricijke Marije, supruge pokojnog Jeronima Venerija koja je, kako je istaknuto, nećakinji i labinskoj patricijki Luciji Lupatini oporučno ostavila crnu haljinu u vrijednosti deset dukata.¹³ U mirazu labinske građanke Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića i supruge Stjepana

12 Za srednjovjekovnu i renesansnu Austriju vidi: Urs Martin Zahnd, Spätmittelalterliche Bürger-testamente als Quellen zu Realienkunde und Sozialgeschichte, u: *Mittelleilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 96/1-2 (1988), str. 64; za srednjovjekovnu Ugarsku i Slovačku vidi: Katalin Szende, 'es sey wenig, groß oder kchlain'. Besonderheiten und Unterschiede in der materiellen Kultur der Einwohnerschaft der königlichen Freistädte Preßburg und Ödenburg (1450-1490), u: András Kubinyi-József Laszlovsy (ur.), *Alltag und materielle Kultur im mittelalterlichen Ungarn. Medium Aevum Quotidianum*, 22 (1991), str. 111-113.

13 DAPa, SLB, BG, 35-35'.

Butorića, sastavljenom 1546. godine, također se spominje *vna vesta negra da dona de mezo panno valoris librarum 12 solidos*, odnosno relativno vrijedna crna haljina od tkanine srednje kvalitete, vrijednosti 12 libara, što bi u tom razdoblju odgovaralo vrijednosti od blizu 5 dukata.¹⁴

Druga najučestalija boja haljine u renesansnom Labinu je plava – ona se u promatranom uzorku spominje 9 puta (11%) i to kao *vesta blaua* ili *vesta biaua*. Podaci iz razmatrane građe ukazuju da se kao vlasnice plavih haljina javljaju pripadnice svih društvenih slojeva, odnosno 3 *domine*, 3 građanke (*civis Albone*) i 3 stanovnice labinskog distrikta (*habitatatrix in agro Albone*). Nažalost, u cijeloj knjizi nailazimo na tek jedan podatak o novčanoj vrijednosti plave haljine. Riječ je o mirazu labinske *domine* Tomazine, supruge Stjepana Baldegara, koja u novu kuću donosi haljinu koja se navodi kao *vestuta biaua di lana nostrana valoris librarum 6 solidos*, odnosno plava haljina od domaće vune u vrijednosti 6 libara, što je otprilike 2,5 dukata.¹⁵ Kao što je gore spomenuto, haljine plave boje nalazimo i u vlasništvu žena iz nižih društvenih slojeva labinske komune. Primjerice, građanka Labina Marina, kćer pokojnog Tome Devčića, u svojoj vrlo skromnoj oporuci zabilježenoj 1545. godine, navodi da ostavlja Heleni, kćeri njene nećakinje Mateje Jelčić, *vnam vestam blaii coloris*, odnosno plavu haljinu.¹⁶ Konačno, navedimo jedan primjer iz labinskog distrikta. Antonija, supruga Domacija Jozefića iz Selca u labinskom distriktu, ostavlja svojoj sestri Mateji *vnam vestem muliebrem de panno alto coloris blaii*, odnosno jednu žensku haljinu plave boje od kvalitetne tkanine, ističući da joj to daruje u znak ljubavi, odnosno *amoris causa*.¹⁷

U promatranim labinskim vrelima zelena boja haljine spominje se osam puta (10%) i to kao *vesta verda* ili *vesta virida*. U sedam upisa je riječ o ženskim haljinama, dok se u oporuci koju je 1541. godine sastavila Mihaela, udovica Marina Bošnjajića, spominje *vna vesta de panno alto coloris viridis* odnosno zelena halja od kvalitetne tkanine koju daruje sinu Ivanu.¹⁸ U slučaju zelenih *vesta*, kao uostalom i crnih i plavih, boja nije utjecala na vrijednost tog odjevnog predmeta. Kao i slučaju crne i plave haljine, nošenje zelenih haljina nije bilo vezano uz društveni status žene. O tome jasno svjedoči činjenica da se u osam upisa, u kojima se spominju *veste viridis coloris*, kao njihove vlasnice spominju pripadnice patricijskog i građanskog sloja labinske komune.¹⁹ Tako se 1540. godine, u ispravi u kojoj labinski *ser* Matija Blažinić potvrđuje da je primio miraz od svoje supruge, labinske *domine* Dominike,

14 DAPa, SLB, BG, 57-58.

15 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

16 Testamentum Marine filie quondam Thomę Defcich. DAPa, SLB, BG, 42'-43.

17 DAPa, SLB, BG, 9-9'.

18 DAPa, SLB, BG, 19-19'.

19 Iako u uzorku ne nailazimo ni na jednu stanovnicu distrikta kao vlasnicu zelene haljine, to se može smatrati tek slučajem. Naime, kao što smo ranije pokazali, distriktualke su baš kao i patricijke i građanke posjedovale i nosile haljine plave i crvene boje pa se slobodno može pretpostaviti da su neke od njih nosile i zelene haljine.

kćeri Sebastijana Martinčića, spominje vrlo vrijedna haljina koja se u dokumentu opisuje sljedećim riječima: *Vna vesta da dona verde de panno alto valoris librarum 36 solidos*, odnosno jedna zelena ženska haljina od kvalitetne tkanine vrijednosti 36 libara, što je otprilike 15 dukata.²⁰ Svojom vrijednošću ističe se još jedna zelena haljina koja se spominje u mirazu Ivane, kćeri pokojnog Stjepana Grubića iz 1546. godine. Spomenuta haljina navedena je kao *vna veste de panno alto de color verde scuro valoris librarum 31*, odnosno tamno-zelena haljina od kvalitetne tkanine, u vrijednosti 31 libara, odnosno otprilike 12 dukata.²¹ Ovaj podatak potvrđuje da su i pojedine građanke imale financijske mogućnosti posjedovanja i kupnje vrlo vrijednih odjevnih predmeta. To je i razumljivo s obzirom na činjenicu da se u labinskim ispravama spominje niz majstora (*magistri*) obrta vrlo cijenjenih u tadašnjim komunama istočnojadranske obale, koji su vještinama stečenim kroz svoju profesiju mogli lijepo zarađivati. Građanka Labina Ivana, supruga pokojnog Ivana Kuzmanića, koja se doduše u dokumentima spominje kao *habitatrix*, ali je jasno kako je riječ o *civis Albone*,²² u svojoj oporuci iz 1541. godine daruje Marici, kćeri Ambrozija iz Dubašnice, rođaka spomenute oporučiteljice, haljinu koja se u dokumentu opisuje kao: *vnam vestem suam panni viridis ex omnibus meliorem*, dakle jednu haljinu zelene boje, koja je najbolja od svih koje posjeduje. Naravno, Ivana i ovom prilikom ističe učestalu pobožnu frazu kako joj taj legat daruje *amoris gratia*, dakle u znak ljubavi.²³

U promatranom uzorku spominje se još nekoliko boja haljina koje su zastupljene u manjem broju. Tako, uz spomenute dominantne boje, nailazimo i na žutu boju haljina (5 spomena ili 6%). Primjerice, labinska *domina* Celia, kćer pokojnog Andrije Frankovića, u oporuci iz godine 1546. ostavlja svojoj sestri Martini tri haljine, od kojih je jedna *coloris rouarii ex lana nostrana*, odnosno žuta haljina od domaće vune.²⁴ Crvena boja haljine se pojavljuje 7 puta pod tri različita naziva i to kao *vesta coloris rubei*, *vesta color rosso* i *vesta rosata* (9%). Primjerice, u dokumentu o mirazu sastavljenom 1543. godine, koji u kuću supruga i patricija Stjepana Baldegara donosi labinska *domina* Tomazina Baldegar, crvena haljina se navodi kao *vna vesta de lana nostrana di color rosso valoris librarum 10 solidos*, odnosno jedna haljina crvene boje od domaće vune vrijednosti deset libara (što je otprilike 3,5 dukata),²⁵ dok Dominika Marinčića iz Dubrave u labinskom distriktu u oporuci sastavljenoj

20 DAPa, SLB, BG, 10-10'.

21 DAPa, SLB, BG, 57-58.

22 Naime, Bartolomej Gervazije u cijeloj knjizi ne koristi uvriježeni termin *civis* već je građane nazivao *habitator* ili *habitatrix*, dakle stanovnici. No, njihova prezimena i uloga u komuni ukazuju da se radi o osobama koja imaju komunalna građanska prava.

23 DAPa, SLB, BG, 27-27'.

24 Ista oporučiteljica ostavlja još jednu žutu haljinu izrađenu iz nepoznatog materijala sestri Dominiki. DAPa, SLB, BG, 51'-52'. Slična se haljina žute boje, *vna vesta de rassa rouana*, spominje prilikom isplate miraza pulskom patriciju Nikoli *de Locatellis* od strane labinske *domine* Lucije *Lupatini*. DAPa, SLB, BG, 58'-59'.

25 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

1544. godine kćeri Magdaleni ostavlja *vnam vestam coloris rubei de lana nostrana*, odnosno jednu crvenu haljina crvene boje od domaće vune.²⁶ Konačno, haljinu boje *rosata* nalazimo u oporuci labinske građanke Dominike, udovice pokojnog Ivana Hrvatinića, sastavljenoj 1542. godine. U njoj oporučiteljica ostavlja *vnam vestem ex lana insulana coloris rosati* svojoj nećakinji Luciji, kćeri njene sestre Tomazine i Grižana Mikuljanića *intuitu beniuolentij*, odnosno u znak dobročinstva.²⁷ U dokumentima se 3 puta (1%) spominju i haljine ljubičaste boje, odnosno *veste pauonaze* ili *pauanaze*. Labinski patricij *ser* Petar *de Isidoris* u primitku miraza svoje supruge Lucije navodi da mu je supruga u miraz donijela i *Vn'altra uesta paunaza similiter de rassa*, odnosno jednu ljubičastu haljinu od grube tkanine vrijednu osam libara ili oko 2,5 dukata.²⁸ U samo jednom dokumentu nailazimo na spomen haljine koje je opisana kao *rosacea siue pauonaza*, dakle, ružičasta odnosno ljubičasta. Riječ je o spomenutoj oporuci labinske patricijke Celije koja svojoj sestri Martini ostavlja *suam vestem de panno alto coloris rosacei siue paunacei cum toto argenteo elaborato pertinente ad vsum ipsius vestis*, dakle jednu ružičastu odnosno ljubičastu haljinu od kvalitetne tkanine sa svim ukrasnim srebrom na haljini.²⁹ Narančasta se boja haljine spominje samo u jednom dokumentu, a riječ je o ispravi iz 1547. godine, kojom labinska patricijka Lucija, supruga Zaharije Lupatina, potvrđuje obvezu isplate miraza za svoju kćer Mateju pulskom patriciju Nikoli *de Locatellis*. Naime, u jednom upisu ovog privatno-pravnog dokumenta navodi se *vna vesta de sarza naranzata*, odnosno jedna narančasta haljina od jednostavne tkanine.³⁰ Isto tako, u samo jednoj bilježničkoj ispravi nailazimo na primjer bijele haljine. Naime, u već spomenutom mirazu Tomazine Baldegar spominje se *vna vesta de panno alto de color bianco valoris librarum 20 solidos*, odnosno jedna bijela haljina od kvalitetne tkanine, vrijednosti otprilike 7 dukata.³¹ U istraženju građi labinskog bilježnika Bartolomea Gervazija u razdoblju 1525.-1550. nalazimo samo jedan primjer dvobojne haljine. U navedenom se dokumentu spominje i *vna vesta de sarza rossa et verde diuisada*, odnosno jedna haljina crvene i zelene boje od jednostavne tkanine.³²

U dva privatno-pravna dokumenta koja je sastavio Bartolomej Gervazije spominje se 12 haljina (15%), za koje ovaj bilježnik navodi tek šturo da su one *diversi coloris*,

26 DAPa, SLB, BG, 43-43'. Još jedna haljina *coloris rubei* navodi se u oporuci Celije, kćeri pokojnog Andrije Frankovića. DAPa, SLB, BG, 51'-52.

27 DAPa, SLB, BG, 31'-32'.

28 DAPa, SLB, BG, 48-49. Ljubičasta haljina, odnosno *vesta pauonaza* spominje se i u ispravi kojom labinska patricijka Lucija, supruga Zaharije Lupatina, potvrđuje obvezu isplate miraza za svoju kćer Mateju pulskom patriciju Nikoli *de Locatellis* (DAPa, SLB, BG, 58'-59), te u ispravi kojom Antun, sin pok. Ivana iz Grožnjana, potvrđuje da je primio miraz svoje supruge Biagie. DAPa, SLB, BG, 28'-29.

29 DAPa, SLB, BG, 51'-52.

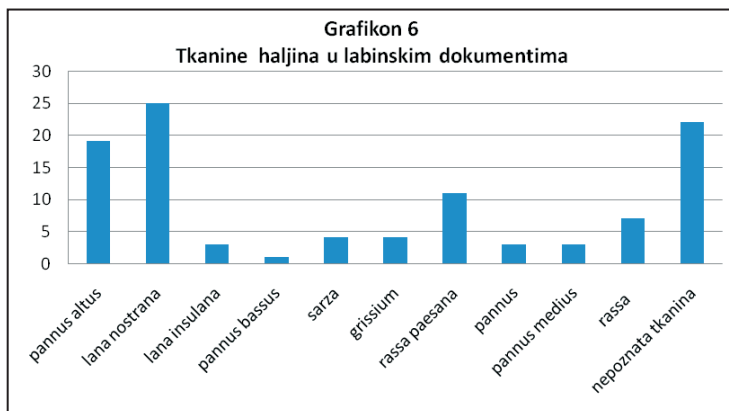
30 DAPa, SLB, BG, 58'-59.

31 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

32 DAPa, SLB, BG, 58'-59.

dakle različitih boja. Primjerice, u već spomenutom mirazu Ivane Grubić spominje se sedam haljina *de rasa paexana*, odnosno od vune proizvedene u labinskom distriktu.³³ Također, u ispravi kojom *Antonius, filius quondam ser Joannis de Grisgnana* potvrđuje da je primio miraz svoje supruge Biagie, navodi se *cinque vesture nuoue da dona de diuerse colori*, odnosno pet novih ženskih haljina različitih boja.³⁴

Najzastupljeniji pojam za materijale koji se koristio u ovdje razmatranim privatno-pravnim dokumentima je bila *lana* (vuna) koja se spominje u 28 upisa (27%). Nailazimo na dva tipa vune pod nazivima *lana nostrana* (domaća vuna) od koje je izrađeno čak 25 haljina navedenih u dokumentima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija, te *lana insulana* (otočna vuna) koja se pojavljuje u 3 upisa. Nažalost, nije nam poznato s kojeg su otoka stanovnici kasnosrednjovjekovnog i renesansnog Labina nabavljali vunu te je li riječ o nekom određenom otoku. Haljine od domaće vune nalazimo u dokumentima pripadnika svih društvenih slojeva. U mirazu Tomazine Baldegar iz 1543. godine spominju se čak dva primjera u kojima nailazimo na haljine od domaće vune zajedno s bojama i cijenom. Tako se navodi kako Tomazina u kuću supruga Stjepana Baldegara u miraz donosi *Vnam vestam de lana nostrana di color rosso valoris librarum 10 solidos*, odnosno jednu crvenu haljinu od domaće vune vrijednosti 3,5 dukata, a spominje se i *Vna vestuta biaua di lana nostrana valoris librarum 6 solidos*, odnosno jedna plava haljina od domaće vune vrijednosti 2 dukata.³⁵ Jedan od rijetkih spomena haljine izrađene od otočne vune nalazimo u oporuci Dominike Hrvatinić u kojoj, pored niza drugih pobožnih legata, ostavlja nećakinji Luciji, kćeri svoje pokojne sestre Tomazine Mikuljanić, *vnam vestem ex lana insulana coloris rosati*, odnosno jednu crvenu haljinu od otočne vune.³⁶

33 DAPa, SLB, BG, 57-58.

34 DAPa, SLB, BG, 28'-29'.

35 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

36 DAPa, SLB, BG, 31'-32'.

Druga najzastupljenija i jasno definirana skupina materijala za haljine jest *pannus*, čije je značenje tkanina u najširem smislu riječi, a ponekad čak i vojnički oklop i krzno.³⁷ Međutim, zanimljivo je da Du Cange navodi još jedno vrlo važno značenje pojma *pannus* kao *habitus*, odnosno *vestmentum*, dakle općenito odjeća.³⁸ Ukupno se spominje 26 različitih haljina izrađenih od ove vrste materijala (26%). Najzastupljeniji tip takve tkanine spominje se pod nazivom *pannus altus* – navodi se 19 puta (19%). Jedan takav primjer nalazimo u mirazu Uršule Grubić u kojem se među brojnim materijalnim predmetima spominje i *Vna vesta de panno alto de color verde scuro valoris librarum 31 solidos*, odnosno jedna tamnozeleno haljina vrijednosti 13 dukata.³⁹ Drugi oblik ovog pojma nalazimo pod nazivom *pannus bassus*, pa tako u mirazu Tomazine Baldegar nailazimo na *Vna vestura de panno basso verde valoris librarum 8 solidos*, odnosno jednu zelenu haljinu u vrijednosti 25 libara.⁴⁰ Posljednji oblik ovog pojma pod nazivom *pannus medius* nalazimo u oporuci ser Mihovila Srakošića iz 1541. godine, u kojoj oporučitelj daruje svojoj nećakinji Agati, kćeri labinskog patricija Andrije Lupatina, *vnam vestem ex panno vulgo dicto medii panni pro dote*, odnosno jednu haljinu od navedene tkanine u miraz.⁴¹

U promatranim dokumentima uz haljine je vrlo čest spomen materijala pod nazivom *rassa* od koje je izrađeno 18 haljina (20%). Riječ je o grubo obrađenoj vunenoj tkanini većih dimenzija koja se koristila u izradi različitih odjevnih predmeta. Naziv za takav tip tkanine svoje korijene vuče iz srednjovjekovne Raške, a pojavljuje se pod nazivim *rassa*, *rassia* ili *raxa*.⁴² U labinskim dokumentima u razdoblju od 1525. do 1550. nailazimo na dva tipa *rasse* korištenih pri izradi haljina i to pod nazivima *rassa paesana* koja se spominje 11 puta (10% od ukupnog broja haljina) i *rassa* koja se spominje 7 puta (7%). Teško je na temelju analize ovog uzorka utvrditi koliko je *rassa* i *rassa paesana* bila proširena među različitim društvenim slojevima jer se haljine izrađene od tog materijala spominju u samo 2 dokumenta. Tako se u dokumentu o mirazu Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića, navode *Sette veste da dona de rassa Paexana de diuersi colori valoris librarum 45 solidos 10*, odnosno sedam ženskih haljina od seljačke vune različitih boja u vrijednosti 45 libara i 10 solida, odnosno 18 dukata.⁴³ U već spomenutom dokumentu u kojem ser Petar *de Isidoris* potvrđuje primitak

37 Carolus Du Fresne Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, tomus sextus, O-Q, Niort, L. Favre, 1883, str. 138-140.

38 Ibidem, str. 140.

39 DAPa, SLB, BG, 57-58.

40 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

41 DAPa, SLB, BG, 21'-22.

42 *Rassia*, *rasia*, *rassa*, *raxa*, f-*panni species in Regno Raša (Serbia) confecta*: vrsta tkanine koja se proizvodila u kraljevini Raškoj, raša, vuneno sukno, čoja. *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, vol. II, Litterae L-Z, priredio Marko Kostrenčić, JAZU Zagreb 1978. (dalje: *Lexicon Latinitatis Medii Aevi*) str. 966; *rassa*, s.f. *Rascia*, Specie di Panno di lanna grosso ed assai ordinario: forse così detto dal Regno di Rascia, oggidi Servia, donde sarà stato portato. *Dizionario del dialetto Veneziano* str. 554.

43 DAPa, SLB, BG, 57-58.

miraza u ime svoje supruge Lucije, spominju se *Tre veste negre de rassa paesana di meza vita librarum 18 solidos*, odnosno tri poluduge crne haljine od grube seljačke vune u vrijednosti oko 7 dukata, kao i *Vna vesta biaua de rassa paesana librarum 8 solidos*, jedna plava haljina od grube seljačke vune u vrijednosti oko 2,5 dukata.⁴⁴ Navedeni podaci su vrlo zanimljivi iz razloga što bi srednja cijena iznosila oko 2–2,5 dukata što bi predstavljalo jednu prosječnu cijenu haljine izrađene od *rascie* u tom razdoblju. Usporedimo li to s cijenama haljina izrađene od drugih materijala (*pannus* ili *lana*), čini se da su haljine izrađene od *rascie* bile slabije kvalitete, što je i razumljivo jer se radi o grubom materijalu, te stoga niže kvalitete. Isti dokument o mirazu navodi i tri haljine od obične *raše* od kojih nam samo jedan upis uz materijal donosi podatke o boji i cijeni spominjući *Vn'altra uesta paunaza similiter de rassa librarum 8 solidos*, odnosno još jednu haljinu od ljubičaste raše u vrijednosti od 2,5 dukata.⁴⁵ Lijep primjer haljine od obične raše navodi se u mirazu Katarine supruge Matka Bošnjaka, kao *Vna vesta da dona quasi noua de rassa biaua*, odnosno skoro nova haljina od plave raše.⁴⁶

U navedenim dokumentima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija četiri se puta spominju haljine izrađene od jednostavne tkanine koja se naziva *sarza*.⁴⁷ Znameniti rječnik Du Cangea poznaje termin *saraca*, ova riječ može značiti i vrstu štapa, pokrivala za glavu kao i odjevni predmet (*tunica*).⁴⁸ Uz to, Du Cange spominje i termin *sarica* odnosno *sareca* za koji kaže da označava vrstu tunike izrađenu od lana.⁴⁹ Od početka XV. stoljeća pojavljuje se termin *sarza* koji označava poseban tip trostrukog šava na odjevnim predmetima, međutim u slučaju Labina to nije bio slučaj, barem u ovdje razmatranoj građi. Jedna od haljina od *sarze* pojavljuje se u potvrdi isplate miraza za Mateju Lupatini, prilikom njene udaje za pulskog patricija Nikolu de Locatellis, kao *vestura de sarza thurchina*, odnosno kao tamnomodra haljina od jednostavne tkanine, no dokument nažalost ne donosi cijenu te haljine.⁵⁰

Grissium ili *grixo* se kao materijal za izradu haljina u labinskim dokumentima u promatranom razdoblju također pojavljuje samo četiri puta. Riječ je o vrsti tkanine koju najdetaljnije analizira Enrico Rosamani koji navodi da je riječ o priprostoj vunenoj tkanini nošenoj najčešće na selu i koja se nije tkala nego je bila valjana i najčešće rađena kod kuće.⁵¹ Nadalje navodi da je bila vrlo uobičajena na prostoru Istre

44 DAPa, SLB, BG, 48-49.

45 DAPa, SLB, BG, 48-49

46 DAPa, SLB, BG, 46-46'

47 Nažalost, nisam uspio konzultirati rječnik G. Rezasca *Dizionario del dialetto veneziano* u kojem bi zasigurno bilo drugih pojašnjenja vezanih uz navedeni pojam.

48 Carolus Du Fresne Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis, tomus septimus*, R-S, Niort, L. Favre, 1883, str. 307.

49 Carolus Du Fresne Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis, tomus septimus*, R-S, Niort, L. Favre, 1883, str. 311.

50 DAPa, SLB, BG, 58'-59.

51 Enrico Rosamani, *Vocabulario Giuliano, dei dialetti parlati nella regione Giuliano-Dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel convegno di Rapallo del 12-XII-1920*, Trieste 1990, str. 458-459.

gdje je najčešće bila ljubičaste, zelene i crvene ili one boje koja je bila karakteristična za neko uže područje.⁵² Rosamanijeva tvrdnja da je boja te tkanine u Istri zapravo najčešće bila određena lokalnim običajima, zapravo je potvrđena činjenicom da su sve haljine od tog materijala bile crne boje, koja je karakterizirala žensku odjeću Labinštine od razdoblja kasnog srednjeg vijeka do danas.⁵³ Iako je prema definiciji riječ o vrlo skromnoj tkanini, već samo četiri navedena upisa pružaju zanimljive podatke o vlasnicama takvih haljina. Naime, od tri vlasnice takvih haljina, dvije su oslovljene kao *domina*, dok je treća stanovnica Labina. Ipak, valja spomenuti da u labinskim bilježničkim dokumentima *domina* ili *ser* ne označavaju, kao u nekim drugim istočnojadranskim komunama, pripadnike patricijata, nego i pripadnike građanstva (*cives*), primjerice obrtnike i trgovce i njihove supruge, koji su se svojim materijalnim ili financijskim statusom izdigli od ostalih građana te su bili osobito cijenjeni u labinskoj komuni. Stoga se može pretpostaviti da su haljine od te tkanine nosili pripadnici raznih slojeva labinskog komunalnog društva. Nažalost, zbog malog broja navoda haljina od navedenog materijala u promatranoj građi raspoložemo sa samo jednom cijenom za takvu haljinu i to putem dokumenta o mirazu Tomazine Baldegar u kojem se navodi *Vna vestura negra de grixo librarum 6 solidos*, odnosno jedna haljina od jednostavne vunene tkanine vrijednosti 6 libara ili oko 2,5 dukata.⁵⁴

Camisie – boje i cijene

Prema istraženoj građi vidljivo je da je košulja, odnosno *camisia* bila vrlo često spominjana u privatno-pravnim dokumentima pa tako nailazimo na 64 spomena. Razrada problematike po spolovima je gotovo nemoguća s obzirom na činjenicu da za samo jednu možemo sa sigurnošću tvrditi da je pripadala muškoj osobi.⁵⁵ Nažalost, unatoč velikom broju spomena ovog odjevnog predmeta možemo tek djelomično steći uvid u izgled i vrijednost. Naime, gotovo niti jedan od upisa ne pruža potpune podatke u svim kategorijama relevantnima za bolji opis košulje. Osim u 2 upisa, sadržana je samo boja ili cijena ili stanje očuvanosti ili, pak, nikakav podatak osim naziva predmeta. Kao primjer nepotpunog upisivanja možemo navesti primjer *domine* Dominike, udovice pokojnog *ser* Ivana Antonija *de Nigris*, koja je prilikom sastavljanja oporuke nekoliko predmeta ostavila svojim sluškinjama pa tako sluškinji Katarini iz Mošćenice ostavlja *vnam camisiam iam semiconsumptam amore Dei*.⁵⁶

52 Isto, str. 459.

53 Jelka Radauš Ribarić, *Ženska narodna nošnja u Istri*, Pazin 1997.

54 DAPa, SLB, BG, 34-34.

55 *Item legavit filio predicti quondam Petri vnum par vulgo dicto braghessie et insuper vnam camisiam et vnum par calciamentorum medię vitę*. Testamentum Gasparis de villa Visenata. DAPa, SLB, BG, 20-21'.

56 Testamentum domine Domine vxoris quondam ser Joannis Antonii de Nigris. DAPa, SLB, BG, 63'-64.

Ipak, temeljem 15 cijena koje su istaknute za košulje dolazimo do zaključka da je prosječna ženska košulja koštala oko 1 dukat. Tako Dominika Blažinić, labinska *domina* nakon udaje za Matiju Blažinića mirazom u novu kuću najprije donosi *Doi camise da dona valoris librarum 6 solidos 4*, odnosno oko 2,5 dukata, a u dokumentu datiranom mjesec dana kasnije njen suprug izjavljuje da je primio ostatak miraza u kojemu se također navodi *Vna camisa da dona valoris librarum 3*, odnosno 1 dukat.⁵⁷ Gotovo iste cijene nalazimo u dokumentu kojim Antun, sin pokojnog Ivana iz Grožnjana, potvrđuje primitak miraza svoje supruge Biagie, pa se tako najprije spominju *Doi camise da dona nuoue librarum 6 solidos*, a nešto kasnije i *Doi altre camise da dona librarum 5 solidos*.⁵⁸ Materijal od kojeg su izrađene košulje se rijetko spominje tako da, s obzirom na cijenu ovog odjevnog predmeta možemo pretpostaviti da nije bio posebno vrijedan, dok u 9 upisa koji spominju boju košulja prevladavaju razne nijanse crvene i grimizne boje. Tako se u mirazu Uršule, kćeri pok. Stjepana Grubića, spominju 4 grimizne košulje *Quatro cimosse scherletine gia alcune fruste*, nepoznate vrijednosti, dok Celija Franković u svojoj oporuci navodi vrlo lijep primjer ljubičaste ili ružičaste košulje koju ostavlja svojoj sestri Dominiki, a spominje se kao *vnam cimosiam roseam seu paunaceam*.⁵⁹

Marame i rupci, boje i cijene

Razni oblici vela, odnosno marama, imali su važnu ulogu u odijevanju žena renesansnog Labina. Ženski veo je, kao odjevni predmet, imao i svoju moralnu funkciju jer je prekrivanje kose bio simbol poštenja žena tog razdoblja. Kako svjedoče brojne statutarne odredbe tog razdoblja, nasilno skidanje vela s glave žene je bila velika uvreda s teškim kaznenim posljedicama. Važnost ovog odjevnog predmeta vidljiva je iz velikog postotka koji je imao među odjevnim predmetima (16% ili 52 upisa). Oblici marama i rubaca koji se spominju u navedenim dokumentima pojavljuju se pod nazivima *fazol* ili *vellumi*.⁶⁰ Ti su odjevni predmeti prilikom popisivanja češće od ostalih predmeta opisivani s obzirom na materijal od kojeg su izrađeni te njihovu namjenu. Tako Kristina Bošnjak u miraz donosi, pored ostalog, i *Vno vello ouer fazol Venetian da cauo di dona di meza vita de braza numero 10*, odnosno jednu venecijansku maramu za koju precizira da se nosi na glavi preko drugog rupca, te da je srednje

57 Confessio dotis Dominicę filię quondam Sebastiani Martincich. DAPa, SLB, BG, 10-10'; Confessio residui dotis Dominice vxoris Mathei Blasinch. DAPa, SLB, BG, 10'.

58 Confessio dotis ser Antonii filii quondam ser Joannis de Grisgnana nomine vxoris suę. DAPa, SLB, BG, 28'-29.

59 Dos Vrsulę filię quondam Stephani Grubich 57-58 DAPa, SLB, BG; Testamentum Celię filię quondam ser Andreę Francouich. DAPa, SLB, BG, 51'-52.

60 *Fazolus, façolus, façcolus, façolus, façollus, fazolius, façale, façalius, façalus, fazalus, fazeolus, faziolus*, m- rubac, marama. *Lexicon Latinitatis Medii* vol. I, Litterae A-K, str. 450-451. *Faciòl* o *faziol* (anticamente *fazuòl*). *Accappatoio*, Manto di pannolino che cuopre quasi tutta o buona parte d'una donna; ed è qui usato dalle artigiane. *Dizionario del dialetto Veneziano*, str. 258.

duljine i da je izrađena od 10 lakata tkanine.⁶¹ U oporuci Celije, kćeri pok. Andrije Frankovića, pak, nalazimo kako oporučiteljica ostavlja svojoj sestri Martini *vnum vellum sericum a capite mulieris*, odnosno svilenu maramu koja se nosi na glavi.⁶² U čak 26 upisa precizira se materijal od kojega je marama bila izrađena (vidi Grafikon 7).

Među materijalima prevladava vrsta pamuka zvana bombaž od kojeg je bilo izrađeno 12 marama i rubaca, a dvije cijene koje se spominju za takav tip marame su 1 dukat i 2,5 dukata.⁶³ Od ostalih materijala potrebno je izdvojiti i svilu. Od svile je bilo izrađeno 7 marama, a sam materijal se naziva *седа* ili *sericum*.⁶⁴ U mirazu Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića, između ostalog se spominju i *Doi uelli de seda da cauo de dona librarum 32 solidos*, odnosno dvije marame za kosu vrijednosti oko 14 dukata. Boje marama, nasuprot materijalima, rijetko se spominju tako da takve podatke nalazimo samo nekoliko puta i to u dokumentu u kojem labinski plemić ser Petar *de Isidoris* potvrđuje primitak miraza svoje supruge Lucije, a u kojem se između ostalog spominju *Vno vello zallo librarum 6 solidos* (žuta marama vrijednosti oko 2 dukata), *Vno vello bianco sotil da cauo di dona librarum 4 solidos* (bijela ženska marama za glavu od oko 1,5 dukata) i *Doi velli bianchi de meza vita de bambaso librarum 7 solidos* (dvije bijele poluduge marame od bombaža srednje od 2,5 dukata).⁶⁵

Pelipia, Pelicea-kožuh, krzneni kaput, kožni ogrtač – boje i cijene

U dokumentima labinskog bilježnika Bartolomea Gervazija u razdoblju od 1525. do 1550. nailazimo na 21 spomen *pelipia*, odnosno kožnih ogrtača, koje su vjerojatno proizvodili labinski *pelliparii*. Iako čine samo 7% od ukupnog broja odjeće navedene u promatranim privatno-pravnim dokumentima, ti su ogrtači s obzirom na nešto hladniju klimu na Labinštini imali veliku važnost u svakodnevnom životu te zaslužuju poseban spomen. Iako sam pojam *pelipia* i *pelicea* sugerira da je riječ o kožnom

61 Confessio dotis Christinę vxoris Matchi Bosgnach. DAPa, SLB, BG, 46-46'; Fazolus, façol, façolus, façolus, façollus, fazolius, façale, façalius, façalus, fazalus, fazeolus, faziolus, m-rubac, maramica, *Lexicon Latinitatis Medii Aevi*, str. 450; Faciól, faziol, fazzól, s.m. /anticamente fazuól), Accapatoio, Manto di pannolino che cuopre quasi tutta o buona parte d'una donna; ed è qui usato dalle artigiane, *Dizionario del dialetto Veneziano*, str. 258.

62 Testamentum Celię filię quondam ser Andreę Francouich. DAPa, SLB, BG, 51'-52'; sericum, pannus sericus, svila, svilena tkanina, *Lexicon Latinitatis Medii* vol. II, Litterae L-Z, str. 1078.

63 Confessio dotis Dominicę filię quondam Sebastiani Martincich. DAPa, SLB, BG, 10-10'; Confessio dotis ser Antonii filii quondam ser Joannis de Grisgnana nomine vxoris suę. DAPa, SLB, BG, 28'-29.

64 Du Cange u već spomenutom rječniku ovako definira pojam *Seda*: vox. Hispanica, *Seta*, Gall. *Soye*. U inventaru priorata sv. Mihovila de Fallio u Španjolskoj iz godine 1297. kao jedan od predmeta navodi se: *Tres toualos de Seda*. Carolus Du Fresne Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, tomus septimus, R-S, Niort, L. Favre, 1883, str. 393. Iako sam Du Cange ne ukazuje na točno značenje ove riječi mi znamo da je riječ o pojmu koji se može izjednačiti s pojmom *sericum*, odnosno svila. Jozo Marević, *Lexicon Latino-Croaticum encyclopaedicum*, vol. II, M-Z, Zagreb 2000, str. 2910.

65 Confessio dotis Lucię vxoris ser Petri de Isidoris. DAPa, SLB, BG, 48-49.

odjevnom predmetu, a privatno-pravni dokumenti labinskog područja u renesansnom razdoblju upućuju na živu razmjenu i gospodarenje stokom, te stočarstvo i ovčarstvo kao važnu granu labinske renesansne privrede, osim u dva upisa ne nalazimo vrstu korištene kože. Tako se u potvrdi o isplati miraza za kćer Mateju koju popisuje labinska *domina* Lucija, supruga patricija Zaharije *Lupatini* između ostalih predmeta spominju *doi pellice da dona, vna sutilla de pelle di capretto et l'altra grossa de pelle agneline*, odnosno dva ženska kožna ogrtača, jedan izrađen od jareće kože i drugi veliki od janjeće kože.⁶⁶ Iako se cijene kožuha i kožnih ogrtača pojavljuju samo nekoliko puta, vidljivo je da su bile razmjerno visoke u odnosu na ostale odjevne predmete. Na primjer Dominika Blažinić, nakon udaje u kuću svoga supruga Matije, donosi krzneni ogrtač u vrijednosti 7,5 dukata.⁶⁷ Uršula, kći pokojnog Stjepana Grubića, u miraz dobiva sličan ogrtač u vrijednosti od 8,5 dukata.⁶⁸ Visoka cijena i dugotrajnost su u slučaju kožnih ogrtača češće nego kod ostalih odjevnih predmeta prouzročili poklanjanje i ostavljanje u nasljedstvo, pa tako vrlo često nailazimo na ostavljanje tih odjevnih predmeta koji se navode kao korišteni ili stari. Tako Dominika Marinčica, iz sela Dubrove u labinskom distriktu, oporučno ostavlja svojoj kćeri Magdaleni *pellipia sua iam semiconsumpta*, dakle poluistrošene kožne ogrtače.⁶⁹

Obuća u spisima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija u razdoblju 1525.-1550.

Obuća, proizvod koji su radili obrtnici *calegarii*, čini jednu od najslabije zastupljenih kategorija materijalnih predmeta spominjanih u bilježničkim spisima renesansnog Labina u razdoblju 1525.-1550. (vidi Grafikon 3). Tako se u spisima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija nalaze samo četiri isprave u kojima se spominje obuća. U njima nailazimo na dva para cipela (*calceamentum, calciamentum*) i četiri para čarapa (*calcette*). Unatoč brojčano malenom uzorku, vlasnici su bili pripadnici svih komunalnih društvenih slojeva. Tako Gašpar, *habitor ville Visenate*, ostavlja sinovima svog pokojnog rođaka Petra Bernobića *vnum par calciamentorum medię vitę*, odnosno jedan par poludubokih cipela.⁷⁰ Labinska patricijka Dominika de Nigris ostavlja svojoj sluškinji (*famula*) Katarini *vnum par calcetorum de medio panno et unum par calciamentorum amore Dei* odnosno jedan par tankih čarapa od tkanine srednje, te jedan par cipela.⁷¹ Čarape se spominju u još dvije privatno-pravne isprave koje se tiču miraza. Tako se u mirazu Uršule Grubić spominje *Vno parro de calcete de mezo panno*

66 Cautio pro domino Nicolao de Locatellis nobilis Polensis. DAPa, SLB, BG, 58'-59.

67 Vna peliza librarum 21 solidos 14. DAPa, SLB, BG, 10'.

68 Vna peliza quasi noua da dona valoris librarum 26 solidos. DAPa, SLB, BG, 57-58.

69 DAPa, SLB, BG, 43-43'.

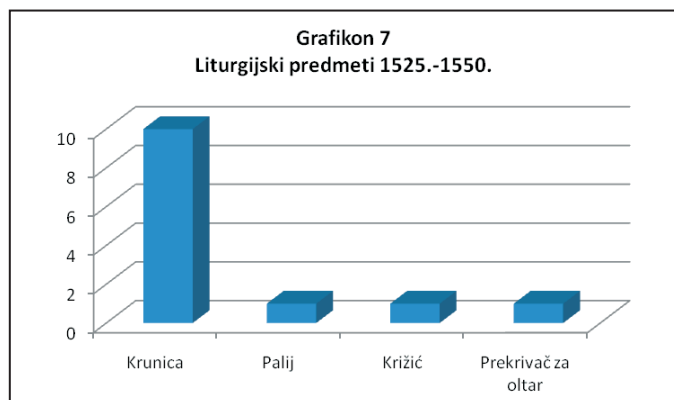
70 DAPa, SLB, BG, 20-21'.

71 DAPa, SLB, BG, 63'-64.

libra 1 solidos 4, odnosno jedan par čarapa od poluduge tkanine vrijednosti oko 0,5 dukata.⁷² U već spominjanom bogatom primitku miraza, koji u ime svoje supruge Lucije prima *ser Petar de Isidoris* spominju se dva para čarapa srednje starosti u vrijednosti blizu 1 dukata odnosno *Doi perra de calcete de meza vita libra 1 solidos 10*.⁷³

Liturgijski predmeti u spisima labinskog bilježnika u razdoblju 1525.-1550.

U spisima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija nailazimo na trinaest spomena liturgijskih predmeta (2% od ukupnog broja materijalnih predmeta) namijenjenih kako laicima tako i pripadnicima svećenstva (vidi Grafikon 7). Vlasnice su uglavnom bile žene dok je jedini muškarac koji se spominje u tom kontekstu navedeni labinski patricij *ser Petar de Isidoris*. On naime prima krunicu izrađenu od koralja na ime miraza svoje supruge Lucije.⁷⁴ Društveni status kao i mjesto stanovanja posjednica liturgijskih predmeta također je znakovit. Tako su prema mjestu stanovanja zastupljeni stanovnici Labina (7), dok su osobe iz distrikta prisutne tek u 2 slučaja. Tako Antonija Jozefić, distriktualka iz naselja Selca, ostavlja *Matheę et Catherinę suis sororibus suos paternostros comleos*.⁷⁵ Vrlo je zanimljiv slučaj druge distriktualke iz labinskog podgrađa, Mateje Mižanjice, koja u svojoj oporuci iz 1541. godine crkvi sv. Antuna ostavlja *vnum palium ab altare valoris ducatorum trium more veteri*, odnosno jedan za distriktualku prilično vrijednu i skupocjenu oltarnu palu u vrijednosti od 3 dukata.⁷⁶ Spomeni takvih i sličnih predmeta su zapravo predstavljali rijetke iznimke jer su od 13 zabilježenih liturgijskih predmeta čak 10 bile krunice, dok su ostali liturgijski predmeti zabilježeni u samo 3 isprave.

72 DAPa, SLB, BG, 57-58.

73 DAPa, SLB, BG, 48-49.

74 Vno parro di paternostri de corali. DAPa, SLB, BG, 48-49.

75 DAPa, SLB, BG, 9-9'.

76 DAPa, SLB, BG, 25-25'.

Osim spomenute pale, potrebno je istaknuti spomen srebrnog križića (*crosetta de arzento*) koje se spominje u mirazu Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića, kao i jednog oltarnog prekrivača (*vnum mantellum*) koji Mihaela, supruga pokojnog Marina Bošnjajića, ostavlja katedralnoj crkvi sv. Marije u Labinu (*altari cathedrali ecclesie sanctę Marie*).⁷⁷

Kao što je navedeno, krunice su bile najzastupljeniji liturgijski predmet u privatno-pravnim dokumentima renesansnog Labina. Unatoč relativno malom broju predmeta, povremeni detaljniji opisi omogućavaju nam da steknemo barem djelomičan uvid u neke karakteristike tih vjerskih predmeta u promatranom razdoblju. Tako se među navedenim liturgijskim predmetima izdvajaju tri jantarne krunice kao i dvije izrađene od koralja. U ispravi o primitku miraza *domine* Dominike Blažinić, koji potpisuje njen suprug Matija Blažinić, navodi se *Vna corona de paternostri de ambro valoris librarum 3 solidos*, odnosno jantarna krunica vrijednosti 1 dukata.⁷⁸ Jantarne se krunice spominju u još dvije isprave koje je zabilježio Bartolomej Gervazije. Tako se u mirazu labinske *domine* Tomazine, supruge patricija Stjepana Baldegara spominje lijepi primjer žute jantarne krunice vrijednosti 1 libra i 4 solida odnosno 0,5 dukata (*paternostri di Ambro zali libra 1 solidos 4*), dok se u mirazu Uršule Grubić uz jantarnu krunicu nalazi i jedna koraljna, kao i jedan srebrni križić.⁷⁹ Nažalost, u ovom je dokumentu vrijednost predmeta obračunata zajednički za sva tri predmeta te za još dvije dječje kape (*berette da putti*) tako da u ovom slučaju nije moguće rekonstruirati vrijednost pojedinih predmeta.⁸⁰ Koraljna se krunica spominje i u oporuci Dominike Hrvatinić iz 1542. u kojoj Dominika, među ostalim legatima, svojoj nećakinji Dominiki, kćeri svoje sestre Tomazine ostavlja, *suos paternostros de coralibus*, odnosno svoje koraljne krunice.⁸¹

Nakit

U promatranim privatno-pravnim dokumentima labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija nailazimo na devetnaest predmeta koje možemo svrstati u skupinu nakit (4% od ukupnog broja predmeta). Najzastupljeniji nakit s 8 upisa u labinskim ispravama bili su prstenovi odnosno *anelli*, a nalazimo ih u ispravama svih društvenih slojeva. U šest slučajeva nalazimo podatke o materijalu od kojeg su izrađeni. Tako se u ispravi o primitku miraza Lucije, supruge patricija *ser* Petra *de Isidoris*, spominju

77 DAPa, SLB, BG, 57-58; DAPa, SLB, BG, 19-19'.

78 DAPa, SLB, BG, 10-10'.

79 Doi corone de paternostri, vna di ambro et laltra di coralli, con vna crosetta de arzento. DAPa, SLB, BG, 34-34'; DAPa, SLB, BG, 57-58.

80 Doi corone de paternostri, vna di ambro et laltra di coralli, con vna crosetta de arzento et doi berette da putti valoris librarum 4 solidos 10 Doi corone de paternostri, vna di ambro et laltra di coralli, con vna crosetta de arzento et doi berette da putti valoris librarum 4 solidos 10.

81 DAPa, SLB, BG, 31'-32'.

Anelli tre de argento basso librarum 2 solidos 10, odnosno 3 prstena od običnog srebra zajedničke vrijednosti manje od 2 dukata, a spominje se i nešto skuplji zlatni prsten vrijednosti oko 2 dukata kao *Vno anello d'oro librarum 6 solidos*.⁸² Srebrni se prstenovi spominju i u mirazu labinske stanovnice Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića, kao *Doi anelli de arzeno librarum 4 solidos*, odnosno dva srebrna prstena vrijednosti oko 1,5 dukata.⁸³ U oporuci Antonije, distriktualke iz Selca, supruge Domacija Jozefića, spominju se dva prstena uz koje nije naznačen materijal izrade, te ostali nakit koje bolesna oporučiteljica u jednakim dijelovima ostavlja svojoj braći Mateju, Ivanu i Jakovu te sestrama Katarini i Mateji.⁸⁴ Tako im ostavlja *duos annulos et vnum sertum ac omnia sua ornamenta muliebria a capite*, odnosno uz dva spomenuta prstena, ostavlja im i *vnum sertum* zajedno sa svim svojim ženskim ukrasima za glavu.⁸⁵

Zbog finoće materijala kao i zbog ukrasnog karaktera ovakvih predmeta, srebrnu dugmad također se može uvrstiti u nakit. Oni se, pod nazivom *bottoni de arzeno*, spominju četiri puta. Tako u svojoj oporuci Labinjanka Jakoba, udovica Antuna Glavinina, ostavlja svojoj kćeri Blagi *suos botonos argenteos*, odnosno svoje srebrne gumbе.⁸⁶ Labinska patricijka Marija, supruga pokojnog Jeronima Venerija, svojoj sluškinji Katarini ostavlja također srebrne gumbе, *botonis quadraginta sex argenteis*, odnosno 46 komada.⁸⁷

U dokumentima se spominju i tri srebrne igle, od kojih dvije nalazimo u ispravi o mirazu Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića. U ovoj se ispravi spominju *Doi aghi de arzeno da vello de dona librarum 4 solidos*, a riječ je o dvije srebrne igle vrijednosti 4 libra koje su se umetale za učvršćenje ženskih marama.⁸⁸ U primitku miraza patricijke Lucije, koji potvrđuje njezin suprug ser *ser Petar de Isidoris*, navodi se *aggo d'argento con certi peçi de centura valoris librarum 8 solidos*, odnosno srebrna igla koja služi kao ukras oko pojasa, odnosno za pričvršćivanje pojasa u vrijednosti od 8 libra.⁸⁹ Uz spomenuti *sertum* u labinskim se privatno-pravnim dokumentima u razdoblju 1525.-1550. samo jednom pojavljuju dvije naušnice u obliku polumjeseca vrijednosti 6 libra, odnosno *Doi nauiselle valoris librarum solidos 6*.⁹⁰

82 DAPa, SLB, BG, 48-49.

83 DAPa, SLB, BG, 57-58.

84 *Decubens in lecto corporeo languore depressa* DAPa, SLB, BG, 9-9'.

85 *Sertum*, n. kruna, dijamem. *Lexicon Latinitatis Medii Aevi*, str. 1079. Doslovni prijevod ovdje nikako nije prikladan jer kruna ili dijamem predstavljaju predmet koji je svakako preluksuzan za jednu manju istočnojadransku komunu poput Labina, te bi taj ukrasni predmet najbolje bilo prevesti kao ukrasni vijenac ili rajf.

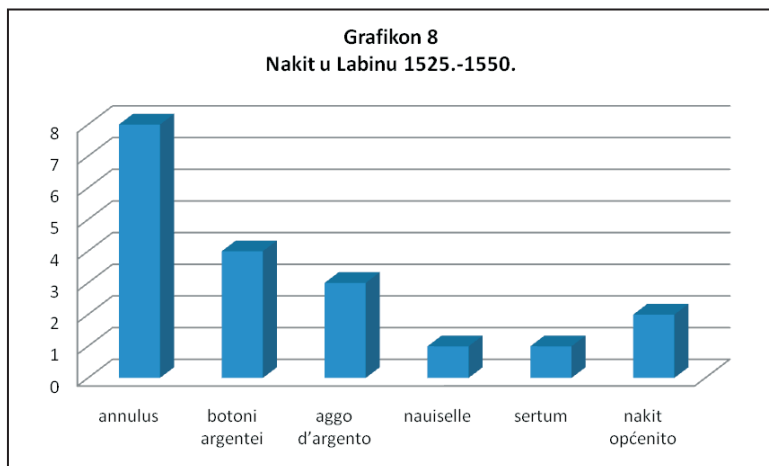
86 Testamentum Jacobe relicte quondam Antonii Glauinini. DAPa, SLB, BG, 24'-25.

87 DAPa, SLB, BG, 35-35'.

88 Budući da je znamo kako *ago* na talijanskom, a u ovom slučaju *agho* na mletačkom dijalektu znači igla, možemo zaključiti kako je riječ o nekoj vrsti ukrasne igle koja služi za pričvršćivanje ženske marame. DAPa, SLB, BG, 57-58.

89 DAPa, SLB, BG, 48-49.

90 DAPa, SLB, BG, 57-58.

Kućanski predmeti

Nakon odjeće, kućanski predmeti čine skupinu najčešće spominjanih materijalnih predmeta u privatno-pravnim ispravama labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija u razdoblju 1525.-1550. godine. Oni se spominju čak 158 puta i time čine 31% od ukupnog broja promatranih materijalnih predmeta. Takav podatak ne začuđuje s obzirom na činjenicu da kućanski predmeti, uz odjeću, čine osnovu svakodnevnog života pojedinca. Razmatrane isprave omogućavaju nam stoga relativno dobar uvid u izgled domaćinstva kao i vrste kućanskih predmeta koje su stanovnici renesansnog Labina najčešće posjedovali te su ih stoga najviše spominjali u oporukama, kodicilima i ženidbenim ugovorima. Najčešće spominjani kućanski predmet u navedenom razdoblju je bila *pugnaua*, odnosno ponjava koja se spominje čak 43 puta što čini 27% od ukupnog broja kućanskih predmeta. Ove kućanske predmete nalazimo u ugovorima o mirazu i oporukama, a s obzirom na broj spomena, kao i prosječnu cijenu koja je bila oko 2 dukata, te vrlo čestog navođenja stanja ponjave prilikom darivanja, možemo reći da je riječ o vrlo uobičajenom materijalnom predmetu u renesansnom labinskom kućanstvu. U ispravi od 2. studenog 1541. godine kojom Antun, sin pok. Ivana iz Grožnjana, potvrđuje da je primio miraz svoje supruge Biagie, spominju se *Quatro pugnaue nuoue valoris librarum 24 solidos 16*, odnosno četiri nove ponjave vrijednosti oko 9 dukata.⁹¹ Nadalje, Matko Bošnjak iz labinskog distrikta 19. travnja 1547. također potvrđuje primitak miraza na ime svoje supruge Kristine u kojem se, između ostalih predmeta, nalaze i *due pugnaue nuoue*.⁹² Na

91 DAPa, SLB, BG, 28'-29.

92 U ispravi se nažalost ne navodi novčana vrijednost. DAPa, SLB, BG, 46-46'.

vrijednost ponjava u svakodnevnom životu kućanstava ukazuje i činjenica kako su se često ostavljale i korištene ponjave, što vrlo jasno ilustrira i oporuka Vida Grbčića iz Prkušnice u labinskom distriktu kojom oporučitelj ostavlja svojoj majci Agati *pugnauas duas albas videlizet vnam meliorem ex omnibus suis eligendam et alteram semi-consumptam*, odnosno dvije bijele ponjave od kojih jednu bolju, a drugu korištenu.⁹³

Mali stolnjak ili *banchaletus* se također vrlo često spominje, odnosno u 22 upisa što čini 14% od ukupnog broja kućanskih predmeta u labinskim privatno-pravnim ispravama. Prosječna cijena malih stolnjaka bila je manja od dukata, a povremeno naglašavanje stanja i starosti predmeta, kao i kod ponjave, ukazuje kako je riječ o predmetu koji se vrlo često darivao i prenosio iz generacije u generaciju. U dokumentu o mirazu labinske patricijke Tomazine, supruge Stjepana Baldegara, navodi se *Vno banchaletto nuouo rosso librarum 2 solidos*, odnosno jedan novi crveni stolnjak vrijednosti manje od 1 dukata.⁹⁴ Boja navedenog stolnjaka je ujedno i jedina koja se spominje u promatranoj građi. Jedina isprava koja nam približe ukazuje na raznolikost vrsta stolnjaka je ranije spominjani miraz Uršule, kćeri pokojnog Stjepana Grubića, u kojem se među ostalim predmetima navode i tri seljačka stolnjaka za pokrivanje kovčega ili škrinje, vrijednosti 5 libara, odnosno *tre banchaleti alla Paexana da adornar le casse librarum 5 solidos*.⁹⁵

Razne vreće pod nazivom *bisacia* spominju se 16 puta što čini 10% od ukupnog broja kućanskih predmeta. O njihovoj namjeni kao i točnom izgledu nemamo puno podataka, ali je znakovito kako su uvijek navođene u paru. Tako Labinjanka Ivana Batilanica u svojoj oporuci iz 1541. godine ostavlja svojoj unuci Margareti, kćeri njenog sina Ivana, *vnum par vulgo dicto bisacie*, odnosno par vreća.⁹⁶ Jedina dva spomena cijena tih predmeta nalaze se u mirazu Tomazine, supruge Stjepana Baldegara, gdje se navode *Doi pera di bisace libra 1 solidos 4* (dva para vreća vrijednosti 1 libre i 4 solida, odnosno oko 0,5 dukata) te u dokumentu kojim Antun, sin pok. Ivana iz Grožnjana, potvrđuje da je primio miraz svoje supruge Biagie, kada se među ostalim predmetima navode *Doi perra de bisace libra 1 solidos 15*.⁹⁷

Razni tipovi škrinja (*cassa*) i škrinjica (*capsa*) zajedno čine 15% kućanskih predmeta. Od ukupno 23 spomena, u 7 se uz škrinjicu navodi i materijal izrade. Tako doznajemo da je *capsa* mogla biti izrađena od jelovine ili oraha, a ponekad je bio naveden i način izrade, odnosno da je škrinjica ili samo gruba ili da je npr. od grube jelovine (*albeus frustus*). Lijep primjer nalazimo u oporuci Milovana Radulovića gdje oporučitelj ostavlja Ivani, kćeri Grgura Lukačića, *vnam capsam albam de albeo* – jednu bijelu škrinjicu od jelovine.⁹⁸ Jedina cijena škrinjice istaknuta je u

93 DAPa, SLB, BG, 38-39.

94 DAPa, SLB, BG, 34-34'.

95 DAPa, SLB, BG, 57-58.

96 DAPa, SLB, BG, 17-17'.

97 DAPa, SLB, BG, 34-34'; DAPa, SLB, BG, 28'-29.

98 DAPa, SLB, BG, 45- 45'.

oporuci Stjepana Dminića iz 1540. godine, kada oporučitelj ostavlja kćeri Mateji *vnam capsam nouam valoris librarum quatuor paruorum*, odnosno jednu novu škrinjicu vrijednosti 4 mala libra.⁹⁹ Škrinja (*cassa*) spominje se 7 puta, od čega se tri puta spominje jelovina kao materijal izrade. Tako se u dokumentu kojim Matija Blažinić potvrđuje da je primio dio miraza svoje supruge Dominike, kćeri Sebastijana Martinčića, među ostalim predmetima navodi i *Vna cassa de albeo frusta de valoris de librarum 2 solidos 8* odnosno jedna škrinja od grube jelovine vrijednosti 2 libra i 8 solida, odnosno nešto više od 1 dukata.¹⁰⁰

Zaključak

Privatno-pravne isprave iz labinske komune koje je u razdoblju 1525.-1550. godine zabilježio bilježnik Batolomej Gervazije, otkrivaju nam brojne detalje iz svakodnevnog života, pa nam tako pružaju i određeni uvid u razinu materijalne kulture u toj komuni. Isprave poput oporuka, kodicila i ženidbenih ugovora te potvrda o primitku miraza, pružaju nam čitav niz podataka o materijalnim predmetima koji su bili neizostavnim dijelom svakodnevnog života jedne renesansne sredine. Na temelju izvršene analize spomenutih izvora dobivamo uvid u materijalnu i duhovnu vrijednost brojnih odjevnih, kućanskih, liturgijskih i ukrasnih predmeta, kao i u učestalost njihovog korištenja. Također, vrijednost navedene građe naglašava i činjenica kako se u njoj nalaze privatno-pravne isprave pripadnika svih slojeva renesansne labinske komune i njegovog distrikta. Najveću skupinu predmeta u promatranoj građi svakako čini odjeća sa čak 314 upisa, odnosno čak 61% svih materijalnih predmeta u promatranom uzorku. Među odjevnim predmetima najzastupljeniju skupinu čine haljine i halje koje se nazivaju *veste* (110 upisa, odnosno 35% od ukupnog broja odjevnih predmeta) te razni tipovi košulja koje se pod nazivom *camisia* navode 64 puta (21% od ukupnog broja odjevnih predmeta). O vrijednosti tih predmeta, čak i više od izraženih cijena, svjedoči činjenica kako su se upravo ti predmeti puno više od ostalih darivali u raznim stupnjevima očuvanosti, od novijih i izrazito skupih do onih koje su već dugo korištene. Analiza obuće je nažalost oskudnija u podacima (1% od ukupnog broja materijalnih predmeta), što je svakako rezultat slabije kvalitete i očuvanosti odjeće korištene u navedenom razdoblju zbog čega ti predmeti očito nisu nailazili na veći prostor u privatno-pravnim ispravama. Kućanski predmeti u promatranom uzorku također čine značajnu skupinu materijalnih predmeta sa 158 spomena, odnosno 31% od ukupnog broja materijalnih predmeta. Među njima nalazimo brojne predmete neophodne za život u kući kao što su razni tipovi prekrivača, stolnjaka, kovčega, posuđa i sl. Posebno su zanimljivi podaci o nakitu (4% od

99 DAPa, SLB, BG, 14-15.

100 DAPa, SLB, BG, 10-10'.

ukupnog broja materijalnih predmeta) i liturgijskim predmetima (2% materijalnih predmeta) koji svjedoče da u Labinu u navedenom razdoblju postoji krug ljudi koji ima potrebu za posjedovanjem nešto luksuznijih materijalnih predmeta. Iz navedenog se može zaključiti da su bilježnički spisi, naravno uz vizualna vrela (slike, skulpture i sl.) te arheološke nalaze odnosno predmete, najvredniji izvor za proučavanje materijalne razine života mikroprostora urbanih sredina u srednjem i novom vijeku.

SUMMARY

Material items of the Labin population in the period between 1525 and 1550

Private and legal documents from Labin in the period between 1525 and 1550 give us a good insight into various aspects of everyday life, particularly regarding the material standard of the inhabitants of this renaissance Istrian commune. The analysis of those documents reveals not only material but also spiritual importance of many objects such as clothes, household possessions, liturgical items and decorative ornaments. It also gives information concerning the frequency of their usage. The value of those documents is also significant because of the fact that they are actually private and legal documents recorded for the members of all groups of Labin's society. The greatest group of material items mentioned in the Labin sample are various types of clothes (314 times), which makes them the largest group of material items in examined sources. Most frequently mentioned clothes are women's dresses and shirts. Their value is occasionally emphasized by mentioned prices but also by the fact that they were often donated or bequeathed regardless of the level of their preservation. The second largest group of material items mentioned are various household items (158 times), which shows that these objects were also donated very often. The mention of jewelry and religious ornaments was less frequent, but the recorded data still gives us relatively good insight into the variety of such items. Although their number was rather small, their mention reveals that some of the inhabitants of the renaissance Labin were wealthy enough and had need and desire for such luxury items. Footwear was mentioned only occasionally, probably because of the poor quality of the materials that those items were made of. Poor quality of footwear, of course, lowered the price of such items which was also recorded in the examined sources. We may therefore presume that the donations of those items were less common due to the two mentioned factors. The examination of Labin's material culture in the first half of the sixteenth century reveals that, beside visual sources and archeological artifacts, notary documents are certainly the most valuable source for the research of material culture in the late medieval and early modern urban centers.

Key words: Istria, Labin, renaissance, material culture.